

Naisia, miehiä ja sukupuoli

■ Johanna Niemi

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusjohtaja, professori Janne Kivivuori on perehtynyt ”feministiseksi väkivaltatutkimukseksi” nimeämäänsä tutkimushaaraan. Se on hienoa, sillä miestutkijat eivät aina vaivaudu lukemaan, saati kommentoimaan naiskollegojensa julkaisuja. Varsinkaan, jos julkaisut koskevat sukupuoleen liittyviä kysymyksiä

”Feministinen väkivaltatutkimus”

En vastaa Kivivuoren puheenvuoroon ”feministisen väkivaltatutkimuksen” edustajana, koska en tunnista tällaista tutkimussuuntaa. Ensinnäkään ”väkivaltatutkimus” ei ole tieteenala eikä koulukunta, vaan väkivaltaa tutkitaan kriminologian (jota Kivivuori edustaa) ja oikeustieteen (jota itse edustan), psykologian, sosiaalipolitiikan, sosiaalipsykologian, antropologian, sosiaalityön ja kulttuurintutkimuksen alalla, vain joitakin mainitakseni. Toisekseen, tapa, jolla Kivivuori viittaa ”feministiseen” tutkimukseen, antaa ymmärtää, että olisi olemassa jokin yhtenäinen ”feministisen” tutkimuksen koulukunta. Tänä päivänä on tavallisempaa puhua sukupuolen tutkimuksesta, jossa miehiä, naisia, seksuaalisesti ja sukupuolisesti eri tavoin suuntautuneita henkilöitä sekä identiteettien muodostumista tarkastellaan osana sukupuolijärjestelmää.

Kivivuori tarkoittaa ”feministisellä väkivaltatutkimuksella” suuntausta, jossa ”väkivalta nähdään sellaisen sukupuolijärjestelmän seurauksena, jossa miehillä on enemmän valtaa kuin naisilla”, ja taustalla hän näkee radikaalifeminismin vaikutuksen. Tämän kritiikin kohteen valinnan ongelma on se, että meillä Suomessa ei radikaalifeminismistä näy merkkiäkään.

Radikaalifeminismi-termiä käytetään yleensä tarkoituksessa pilkata ja halventaa vastustajaa.

Vakavassa tieteellisessä keskustelussa se yhdistetään yleensä erityisesti Catharine McKinnonin ja Andrea Dworkinin edustamaan feminismiin, jossa naisten alistainen asema nähdään miesten seksuaalisen valta-aseman seurauksena. McKinnon on paitsi teoreetikko, myös tunnettu juristiprofessori, Dworkin on kulttuurikriitikko. Pohjoismaisessa, erityisesti ruotsalaisessa, tutkimuksessa on korostettu sukupuolten välistä vallan jakautumista yhteiskunnallisten rakenteiden merkityksessä. Erotuksena epämääräisestä radikaalifeminismin käsitteestä käytän viimeksi mainitusta ajattelutavasta mieluummin termiä rakenteellinen feminisismi.

Kumpikin mainittu feminismin muoto edustaa toisen aallon feministisen tutkimuksen tapaa analysoida yhteiskunnallisia suhteita ja ilmiöitä naisten näkökulmasta ja naisten ongelmina. Toinen aalto voidaan ajoittaa 1980- ja 1990-luvulle. Toisen aallon sisällä radikaalifeminisismi ja rakenteellinen feminisismi kiinnittivät erityistä huomiota yhteiskunnallisen vallan jakautumiseen sukupuolten välillä. Kumpaakaan feminismin muotoa ei suomalaisessa tutkimuksessa juuri esiinny. Valitettavasti, tekee mieleni sanoa joinakin päivinä. Näissä kummassakin suuntauksessa on käyty välistä railakastakin, mutta hyvin ymmärrettävää keskustelua vallasta ja sen jakautumisesta sukupuolen mukaan. Onneksi, ajattelen taas muina päivinä. Asioiden yksinkertaistaminen ei yleensä tarjoa tutkijalle intellektuaalista tyydytystä.

Sen sijaan Suomessakin voidaan puhua toisen aallon feministisestä tutkimuksesta siinä mielessä, että 1980- ja 1990-luvulla tuotiin tutkimuksessa esiin naisnäkökulmaa eli naisten kokemuksia. Näkökulma on pitkälti työväline, jonka avulla pyritään tuomaan esiin (aiemmas-

sa tutkimuksessa katveeseen jäänyttä) empiristä tai analyyttistä tietoa. Naisnäkökulman rinnalla lasten näkökulma on ollut yksi hyödylliseksi osoittautunut näkökulma. Metodisena välineenä näkökulma on edelleen käyttökelpoinen.

Väkivallan tutkimuksessa naisnäkökulma on tuonut esiin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, johon aikaisempi tutkimus ei juuri ollut kiinnittänyt huomiota. Suomessa tällainen näkökulmatutkimus nousi esiin myöhemmin kuin muissa länsimaissa, mutta vaikutteet anglosaksisista maista ja pohjoismaista ovat olleet vahvoja. Siinä mielessä Kivivuoren väite, että feministinen tutkimus väheksyisi empiristä tutkimusta tai kansainvälisiä vaikutteita, on anakronistinen. Suomessa naisiin kohdistuvan väkivallan esiintymistä koskevat Minna Piispan ja Markku Heiskasen ryhmineen tekemät kansainvälisesti arvostetut tutkimukset (1998, 2007) ovat antaneet tietopohjaa naisiin kohdistuvasta väkivallasta.

Syvempänä tietoteoreettisena haasteena näkökulmatutkimus pitää sisällään ajatuksen, että tieto ei ole (täysin) riippumaton tarkastelijasta ja hänen positiostaan. Tässä se pohjustaa siirtymistä (feministisen) tutkimuksen kolmannen aaltoon ja sukupuolen tutkimukseen.

Feministisen tutkimuksen kolmannessa aallossa ei puhuta enää feminismistä vaan sukupuolen tutkimuksesta. Tässä väljästi sosiaalikonstruktivistiseksi luonnehdittavassa tutkimussuuntauksessa ollaan kiinnostuneita siitä, miten diskurssit ja yhteiskunnalliset käytännöt rakentavat (konstruoivat) sosiaalista todellisuutta. Jos halutaan käyttää yhteistä termiä tähän suuntaukseen liittyvästä väkivaltaa ja sen kohtaamista koskevasta tutkimuksesta, se olisi joko sukupuolistuneen tai sukupuolittuneen väkivallan tutkimus.

Sukupuolen tutkimuksen suhde feminismiin on jännitteinen. Jotkut tutkijat haluavat tehdä eroa aikaisempaan, feministiseksi määrittävään tutkimukseen (toiseen aaltoon), toiset taas korostavat sitä, että kysymys on jatkumosta ja tunnustavat toisen aallon feministisen tutkimuksen ansiot. Valtaosa siitä tutkimuksesta, jonka Kivivuori ottaa maalitaulukseen, voidaan lukea tähän kolmannen aallon sukupuolen tutkimukseen.

Kivivuori ei tee eroa toisen aallon feministi-

sen tutkimuksen ja kolmannen aallon sukupuolen tutkimuksen välillä vaan luo ”feministisestä väkivaltatutkimuksesta” karikatyyrin, jonka rakentamisessa hän käyttää asiayhteydestään irrotettuja lauseita ja jonka piirteitä hän liioittelee absurdiuteen asti. Hän yhdistää toisen aallon feministisen tutkimuksen metodisen valinnan, *näkökulman* käytön, kolmannen aallon konstruktionismiin ja käyttää termiä *näkökulma-konstruktionismi*. Tällaisen karikatyyrin ampuminen alas ei sitten olekaan erityisen vaikeaa.

Puhdas empirismi vs. sosiaalinen konstruktionismi

Nykyisissä yhteiskuntatieteissä on varsin harvinaista ajatella, että tutkijan teoreettinen ajattelu ja suhde tutkittavaan ilmiöön *eivät* vaikuttaisi tutkimuskohteen valintaan, käytettyihin metodeihin ja tulosten tulkintaan. Kivivuoren monella tavoin ansiokaskin kirja *Rikollisuuden syyt* (2008) on osoitus siitä, miten erilaisista teoreettisista lähtökohdista väkivaltaa on pyritty selittämään. Teoreettinen lähtökohta suuntaa tutkijaa kiinnittämään huomiota tiettyihin vaikuttaviin tekijöihin. Sosiaalisessa konstruktionismissa lähdetään siitä, että näitä teoreettisia lähtökohtia sekä myös tutkijan implisiittisempiä oletuksia tulisi pyrkiä avoimesti tuomaan esiin, purkamaan ja pohtimaan.

Yleisemmällä tasolla kysytään, miten tietoa tuotetaan ja rakennetaan. Empiirinen, kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimus nähdään aina joidenkin oletusten ja valintojen tuotteina. Näitä oletuksia ja valintoja on tärkeää pohtia, suhteuttaa muuhun tutkimukseen sekä myös teorianmuodostukseen. Tässä mielessä konstruktionistisessa tutkimuksessa halutaan ylittää yksittäiset näkökulmat. Kivivuoren toistama ajatus siitä, että empiirinen tutkimus ja näkökulman tunnistaminen tai konstruktionistinen tiedon tuottamisen reflektointi olisivat toisensa poissulkevia, perustuu hänen itsensä luomaan äärikonstruktivistiseen karikatyyriin.

Syistä, korrelaatiosta ja selittelystä

Toisen aallon feministisen näkökulmatutkimuksen yksi ansio on, että se on tuonut esiin tutkimuksen katvealueeseen jäänyttä naisiin kohdistu-

vaa väkivaltaa. Kolmannen aallon tutkimuksessa on oltu kiinnostuneita siitä, miten tuosta väkivalta-
lasta, sen uhreista ja tekijöistä puhutaan ja miten
heitä kohdellaan yhteiskunnallisissa käytännöis-
sä. Kun tutkitaan yhteiskunnallisia käytäntöjä,
kuten vaikkapa sosiaalityötä tai oikeuskäytäntöä,
on varsin luontevaa kohdistaa kiinnostus siihen,
miten ilmiöstä näissä käytännöissä puhutaan.
Erityisen tähdellistä ja haastavaa se on silloin, kun
kysymys on ilmiöstä, josta puhuminen on tavalla
tai toisella vaikeaa ja peiteltyä.

Oman kiinnostavan lisänsä tutkimukseen tuo-
vat ne puhettavat, joita Kivivuori käsittelee ”selit-
telyinä”. Väkivallan yhteydessä se yksinkertaisesti
tarkoittaa sitä, että väkivaltaa monissa yhteyksissä
käsitellään enemmän tai vähemmän vähättelevästi
verhoamalla se esimerkiksi alkoholin, turhautumi-
sen, syrjäytymisen tai mustasukkaisuuden aiheut-
tamaksi tai vain keskittämällä huomio tähän ”seli-
tykseen” ja unohtamalla väkivalta. Valitettavasti
nämä ”selittelyt” ovat olleet niin tavallisia, että ni-
iden tutkiminen tai huomioiminen tutkimuksessa
on sängen tarpeellista. Sosiaalikonstruktio-
nistiiset tutkimussuuntaukset, kuten diskurssianalyysi,
ovat antaneet tähän tervetulleita välineitä.

Kivivuori on hyvin kiinnostunut rikollisuu-
den kausaalista selittämisestä, kuten hänen
kirjansa *Rikollisuuden syyt* nimikin ilmentää.
Hän lukee sukupuolittuneen väkivallan tutki-
mista tästä näkökulmasta ja arvostelee useiden
tutkimusten ilmentämää käsitystä väkivallan
systä. Tutkimuksissa, joihin Kivivuori viittaa,
rikollisuuden syyt ja selittäminen eivät yleensä
ole olleet tutkimuksen kohteena. Tutkimuksissa
on usein tutkittu viranomaiskäytäntöjä tai uhri-
en kokemuksia. Niissä on tarkasteltu väkivaltaa
selittäviä teorioita ja tutkimuksia lähinnä tausta-
na ja johdantona omalle tutkimukselle.

Kantava havainto on ollut, että väkivaltaa
selittämissä teorioissa ei yleensä ole otettu suku-
puolta juurikaan huomioon. Kun tämä yhdiste-
tään siihen, että tutkimuskohde liittyy tavalla tai
toisella hyvin vahvasti sukupuolittuneisiin väki-
vallan ilmiöihin, ei ole ihme, että juuri sukupuoli
ja siihen liittyvä vallankäyttö korostuu.

Kivivuori on aivan oikeassa siinä, että jokai-
sen väkivallasta kirjoittavan ja puhuvan tulisi olla

tarkkana sen suhteen, milloin puhuu kausaalista
selittämisestä, milloin ilmiöiden välisestä korrelaati-
osta (esiintymisestä samassa populaatiossa otta-
matta kantaa kausaaliseen suhteeseen) ja milloin
”selittelystä” eli pyrkimyksestä oikeuttaa moititta-
vaa käyttäytymistä. Toisen aallon feminismissä oli
kielipoliisin piirteitä, kun haluttiin varoittaa ”selit-
telyn” hyväksymisestä oikeuttamisperusteiksi.

Suoraviivaista ajattelua, jonka mukaan miesten
vallankäyttö on naiseen kohdistuvan väkivallan
syy, sukupuolittuneen väkivallan tutkimukses-
sa esiintyy varsin vähän. Mielenkiintoista kyllä,
tässä kohdin Kivivuori viittaa etupäässä miestut-
kijoihin (Jeff Hearn, Leo Nyqvist, Markku Heis-
kanen). Viitatut tutkijat, kuten myös naispuoliset
kollegat, pohtivat valtakysymystä varsin nyans-
soidusti – joskin välistä komplisoidusti.

Se, että väkivallan, sukupuolen ja vallankäytön
välisiin suhteisiin kiinnitetään huomiota, ei tar-
koita, että muiden tekijöiden merkitys kiistettäi-
siin. Väkivallan käyttämisen ja miessukupuolen
välillä on vahva korrelaatio. On aivan yhtä mie-
lekästä pohtia sukupuolen merkitystä kuin Kivi-
vuoren korostamien sosiaaliryhmän, mielenter-
veyden ja persoonallisuuspiirteiden merkitystä.
Näitä kaikkia on mielekästä tutkia ottaen huomi-
oon sukupuolten mukaiset vaihtelut ja erot.

Suomalaisen kriminaalipolitiikan kulmakivi
on pitkään ollut käsitys sosiaalisesta syrjäytymi-
sestä rikollisuuden keskeisenä selitystekijänä. Sen
seurauksena kriminaalipolitiikassa rikoksente-
kijöitä pyritään ymmärtämään sekä kohtelemaan
humaanisti ja oikeudenmukaisesti. Sukupuolittu-
neen väkivallan tutkimus on tuonut esiin väkival-
lan muotoja, joissa väkivallan yhteys sosiaaliseen
syrjäytymiseen ei ole yhtä voimakas, mutta sen
sijaan korrelaatio tekijän sukupuoleen on yhtä
selvä, ehkä jopa selvempi kuin muussa väkivallan-
sa. Muiden väkivallan kanssa korreloivien teki-
jöiden huomioon ottaminen ei poista tätä suku-
puolen ja väkivallan korrelaatiota eikä tee sen
pohtimista epämielikkääksi.

(Viime) Vuosisadan rakkaustarina

Havainnollistan vielä tarkastelutapojen eroja
konkreettisesti. Johan Wrede on hiljattain ilmes-
tyneessä kirjassaan *Tikkanens blick* perusteellises-

ti analysoinut Henrik ja Märta Tikkasen elämän ja tuotannon välistä suhdetta. Nuoremmille lukijoille kerrottakoon, että Henrik Tikkanen oli *Helsingin Sanomissa* ja *Huvudstadsbladetissa* pitkään julkaissut aforisti ja piirtäjä, joka omaelämäkerrallisissa romaaneissaan kuvasi muun muassa alkoholismiaan. Märta Tikkasen runokirja *Vuosisadan rakkaustarina* (1974) kertoi hänen kokemuksestaan alkoholistin vaimona ja perheenäitinä. Wrede nostaa kirjassaan esiin Henrik Tikkasen traumatisoivat lapsuus- ja sotakokemukset alkoholismiin syinä. Havainnollistan kivivuorelaisen empirismin ja sukupuolen tutkimuksen erilaisia tulkintatapoja tämän esimerkin valossa.

Jos miehet joutuivat rintamalle ja kokiivat siellä traumatisoivia asioita sekä jos monet heistä (mutta eivät kaikki) lievittivät tuskaansa alkoholilla ja jotkut pahoinpitelivät vaimojaan ja alkoholisoituivat, Kivivuori katsoo, että väkivaltaa selittäviä tekijöitä ovat sotatraumat, erilainen yksilöllinen kestävyys sekä alkoholi, mutta ei miessukupuoli. Sukupuolittuneen väkivallan tutkimuksessa ajatellaan, että niin sotaan joutuminen, traumatisoituminen, trauman käsittely alkoholin avulla kuin väkivaltakin ovat osa miehenä olemista, maskuliinisuuutta, miessukupuolen rakentamista – eri suuntauksissa käytetään vähän erilaista terminologiaa.

Asettaessaan sukupuolen huomioon ottavan tulkinnan kyseenalaiseksi Kivivuori käytännössä kiistää miessukupuolen merkityksen. Vaikuttaa siltä, että hän tarkoittaa, että väkivalta ei seuraa biologisesta miessukupuolesta. Tätä ei kuitenkaan kukaan ole väittänyt – eivät ainkaan sukupuolittuneen väkivallan tutkijat, jotka nimenomaan korostavat sukupuolen rakentamista sosiaalisissa käytänteissä.

Se, että Märta Tikkanen *Vuosisadan rakkaustarinassa* teki näkyviksi alkoholismiin vaikutukset naisen, vaimon ja perheen elämässä, on toisen aallon näkökulmafeminismin ansioita. Se oli tärkeä kontribuutio, jonka arvoa ei vähennä se, että hän ei teoksessaan pohtinut alkoholismia syitä.

Nykyisessä sukupuolen tutkimuksessa kiinnitetään entistä enemmän huomiota erilaisiin miehiin, naisiin, sukupuoliin, suuntautumisiin sekä niihin tapoihin ja olosuhteisiin, joissa näitä iden-

titeettejä rakennetaan. Sukupuolittuneen väkivallan tutkimus on myös nostonut tutkimuksen kohteeksi uhrien aseman – kumpaakin sukupuolta ja myös sukupuolivähemmistöjä koskevana kysymyksenä. On odotettavissa, että jatkossa tutkimus tältä osin eriytyy ja kohdistuu eri ryhmiin.

Koulutuspolitiikka

Kivivuori on huolissaan väkivaltaa koskevasta yliopistotason opetuksesta. Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa kriminologiaa on opetettu osana rikosoikeuden pakollisia aineopintoja. Kurssia ovat useita vuosia pitäneet Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusjohtaja, professori Janne Kivivuori ja saman laitoksen ylijohtaja, professori Tapio Lappi-Seppälä.

Kun tutkija tällaisesta valtapositiosta ryhtyy arvottamaan muiden tekemää tutkimusta, toivoisi kohteliasta tai ainakin asiallista kielenkäyttöä. Toisten tutkijoiden ja heidän tekstiensä moittiminen sanoilla ”tolkuton”, ”absurdi”, ”manipuloinnalla”, ”kaksinaismoralismista”, ”röyhkeästi” jne. ei edusta hyvää tieteellistä käytäntöä. Viesti kohdistuu myös arvostelun kohteena olevien tutkijoiden piiriin ulkopuolelle. Haluan silti vakuuttaa tutkijantyötä harkitseville nuorille, että tiedemaailmassa käydään pääosin aivan asiallista keskustelua. Kansainvälisistä vaikutteista voidaan havaita, että sukupuolen tutkimuksella on ollut vaikutusta merkittäviin empiirisiin tutkimuksiin. Esimerkiksi Maailman terveysjärjestön toteuttamassa laajassa tutkimuksessa, jossa haastateltiin 24 000 naista eri maissa ja jonka Kivivuorikin kelpuuttaa lähteekseen, päädytään seuraavanlaisiin johtopäätöksiin:

”Miehinen käytös, joka yleisesti yhdistetään ”perinteiseen” maskuliinisuuteen, kuten useat seksipartnerit, naisen käytöksen kontrollointi ja tappelut muiden miesten kanssa, ovat kaikissa tutkimusmaissa vahvasti yhteydessä parisuhdeväkivaltaan. Naisilla, joilla on lapsia toisesta suhteesta tai (ainakin osassa tuloksista) jotka ovat töissä vaikka puoliso ei ole, on suurempi riski altistua parisuhdeväkivallalle. Nämä tulokset korostavat tarvetta työskennellä sekä miesten että naisten kanssa ja asettaa kyseenalaisiksi naisten ja miesten käyttäytymistä koskevia normeja ja odotuksia.” (Ambramsky et al. *BMC Public Health* 2011, 11:109 at note 32; käännös JN).

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston oikeuden ja sukupuolen tutkimuksen professori.